

Από την ιστορία της ψυχολογίας των μαζών: Ο Scipio SIGHELE και οι εγκληματικές μάζες

Ο Scipio Sighele (1868 – 1913), Ιταλός δικαστικός και εγκληματολόγος ασχολήθηκε με τις μάζες λόγω επαγγέλματος: η πολιτική ζωή της Ιταλίας και της Γαλλίας εκείνο τον καιρό έβριθε από έντονες κινητοποιήσεις αγροτών και εργατών, ενώ δεν ήταν σπάνια τα φαινόμενα δημιουργίας μαζικών "υστεριών" που προκαλούνταν συνήθως σε αστικούς χώρους γύρω από τα πιο απίθανα θέματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν οι "συντέλειες του κόσμου" που ενισχύονταν από την αλλαγή του 19^{ου} αιώνα και οι φήμες όπως αυτή για "παιδομάζωμα έναντι λύτρων" από την αστυνομία στο Παρίσι (1779) που οδήγησε σε μαζικές και αιματηρές συμπλοκές κ.α.

Ο Sighele, βάζει σαν κεντρικό του στόχο να απαντήσει στο ερώτημα που απασχολεί την ανερχόμενη ανθρωπιστική δικονομία της εποχής του, για το αν τα εγκλήματα που διαπράττονται από τον όχλο γίνονται συνειδητά ή όχι από τα άτομα που τον απαρτίζουν. Το ερώτημα δεν αφορά το γεγονός της παράβασης του νόμου, αλλά την φύση του υποκειμένου της. Η απάντηση έχει τεράστια πρακτική σημασία, γιατί από αυτήν εξαρτάται όχι μόνο η δυνατότητα λήψης απόφασης από τον δικαστή σχετικά με την απαιτούμενη τιμωρία, αλλά και η χειραγώγηση των μαζικών εκδηλώσεων με την επίδειξη των συνεπειών της για τον κάθε συμμετέχοντα.

Η εργασία του Sighele αποτελεί και την βασικότερη και πιο εμπειριστατωμένη μελέτη πάνω σε αυτό το θέμα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στηρίζεται στις πιο πρόσφατες ανακαλύψεις και πηγές από την δικονομία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ιατρική, την ψυχιατρική και την ψυχολογία του καιρού του. Τα βασικά του συμπεράσματα συνοψίζονται ως εξής:

- Η κοινωνιολογία δεν μπορεί να αναλύσει τις ιδιαιτερότητες των όχλων μιας και αυτοί είναι σύνολα ετερόκλητων και ανόμοιων στοιχείων που δεν έχουν τελεολογική δομή. Διέπονται από τις νομοτέλειες βιολογικών ή φυσιολογικών μηχανισμών και η απρόβλεπτη και παράλογη συμπεριφορά τους θα έπρεπε να είναι αντικείμενο μιας εξειδικευμένης επιστήμης -της συλλογικής ψυχολογίας (psychologie collective).
- Διάφορες ιστορικές προσωπικότητες κατά καιρούς απέδωσαν - ενώ άλλες αρνήθηκαν - την δικαστική υπαιτιότητα στις μάζες. Διαπιστώνεται ότι η έκθεση ενός ατόμου στη μάζα συνοδεύεται από μετάδοση ακραίων και κατώτερων συναισθημάτων και μίμηση βίαιων συμπεριφορών. Το άτομο μέσα στη μάζα, ανεξάρτητα από την προσωπικότητα που έχει, είναι πιθανότερο να εκφράσει εγκληματική συμπεριφορά παρά οποιαδήποτε άλλη.
- Μετά την ανάλυση πολλών θεωριών για την ύπνωση και την υποβολή ο Sighele συμπεραίνει ότι η προσωπικότητα και η ηθική ενός ανθρώπου δεν εξαφανίζεται πλήρως ακόμα και σε αυτές τις καταστάσεις. Μπορεί δηλαδή ένας άνθρωπος, εάν θέλει, να αντισταθεί στην υποβολή,. Χρησιμοποιώντας τις απόψεις διαφόρων ψυχιάτρων της εποχής διαβεβαιώνει ότι η μειωμένη αντίδραση ενός ατόμου στην μάζα δεν μπορεί να συνιστά "προσωρινό ψυχικό νόσημα" και άρα δεν μπορεί να επικαλεστεί κανείς το ακαταλόγιστο. Παρ' όλα αυτά, ο Sighele στη πρώτη έκδοση της εργασίας του δίνει περισσότερη σημασία στο γεγονός της μαζικότητας και όχι στα κίνητρα της συμμετοχής ενός ατόμου σε αυτήν. Έτσι καταλήγει να θεωρεί ότι παρά την αδυναμία επίκλησης του ακαταλόγιστου, τα μαζικά εγκλήματα πρέπει να κρίνονται με γνώση των παραπάνω ελαφρυντικών στοιχείων - θέση για την οποία κρίθηκε

αυστηρά από τους σύγχρονούς του.

- Στην δεύτερη έκδοση της εργασίας του, ο Sighele αναιρεί τα προηγούμενα συμπεράσματά του, όταν αναλύοντας πλήθος ιστορικών γεγονότων, συμπεραίνει ότι τα πλήθη μπορούν να είναι δίκαια, άδικα, τυχαία, υποκινούμενα κ.λπ. και άρα θα έπρεπε να διερωτάται κανείς για τα αρχικά κίνητρα συμμετοχής *ενός ατόμου* σε μαζικές εκδηλώσεις. Η ανάλυση των κινήτρων αυτών θα δώσει και την δυνατότητα να μετατοπιστεί το δικαστικό πρόβλημα της υπαιτιότητας από την μάζα στον συμμετέχοντα. Η αναζήτηση λοιπόν των εγκληματικών κινήτρων και άρα της εγκληματικής προσωπικότητας είναι αυτή που θα εμποδίσει την δικαστική πλάνη. Ωστόσο, ακόμα και η "άδολη" συμμετοχή σε εγκληματικές εκδηλώσεις του πλήθους πρέπει να τιμωρείται (λαμβάνοντας υπόψη *ελαφρυντικά* όμως), αφού τα άτομα και πρέπει να μπορούν να αντιστέκονται στην υποβολή της μάζας και να έχουν επίγνωση της εγκληματικής της φύσης.

- Στην δεύτερη έκδοση επίσης προστίθεται μία ανατροπή της αλόγιστης ταύτισης της μάζας με την πλειοψηφία - πρόκειται δηλαδή για μία απολογία της δημοκρατίας, από μία μοναρχικού τύπου αρχηγοκεντρική αντιμετώπιση της μαζικής ψυχολογίας. Η αντίληψη που επικρατούσε εκείνη την εποχή (και είναι ιδιαίτερος εμφανής στα γραπτά του Lebon, αλλά και του Freud αργότερα) αντιμετωπίζει τις μάζες σαν άβουλα όργανα στα χέρια των ηγετών τους και άρα η ηθική των μαζών εξαρτάται από το ήθος των ηγετών. Ο Sighele αναφέρεται στην *θεωρία της μίμησης και της εφεύρεσης* του Tarde για να αποδείξει ότι σε μακροπρόθεσμη ανάλυση, οι πλειοψηφίες δημιουργούνται από την μαζική μίμηση επιφανών και ιδιοφυών ανθρώπων. Επομένως η υιοθέτηση των ιδεών μεμονωμένων ανθρώπων από τις πλειοψηφίες αποτελεί ένα από τα κριτήρια για την αξία αυτών των ιδεών.

Συνοψίζοντας θα μπορούσε να κανείς να επικεντρώσει την προσοχή του σε δύο χαρακτηριστικά της εργασίας του Sighele. Το ένα είναι η αρχή του ανθρωπισμού με βάση την οποία προσεγγίζει, τόσο το δίκαιο (τον ενδιαφέρει αυτός που διέπραξε το έγκλημα και όχι το γεγονός), όσο και την μαζική ψυχολογία (ιδιαιτερότητα των συμμετεχόντων). Το άλλο είναι η διορατικότητα με την οποία αντιμετώπισε την αρχηγοπαγική και αντικειμενιστική άποψη της μαζικής ψυχολογίας η οποία αργότερα παρέπεμψε σε φαινόμενα ολοκληρωτικής χειραγώγησης των μαζών. Ο Sighele είναι ίσως ο πιο παραγνωρισμένος - αναφέρεται σπανιότερα ακόμα και από αυτόν τον Tarde - ανάμεσα στους πρωτεργάτες της μαζικής ψυχολογίας, ακριβώς ίσως για αυτήν την, όχι και τόσο βολική, στάση αρχών που τήρησε.

Sighele S. (1901) *La foule criminelle: essai de psychologie collective*. Paris: Alcan
Μετάφραση από την ιταλική έκδοση* *La folla delinquente* στην Ρώμη το 1891

Merton R. K. (1973) *The sociology of science. Theoretical and empirical investigations*. -
Chicago: The University of Chicago Press